

ИМПЛИКАЦИИ НА ФИНАНСИСКИТЕ ИНОВАЦИИ ВРЗ БАНКАРСКИОТ СЕКТОР – ПРИМЕНА НА НОВИ ФИНАНСИСКИ ИНСТРУМЕНТИ ВО БАНКАРСКОТО РАБОТЕЊЕ

Доц. д-р Марија Гогова Самоников¹, Асс. д-р Елена Веселинова²

¹ Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
marija.gogova@ugd.edu.mk

Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
elena.veselinova@ugd.edu.mk

Апстракт. Од плеадата финансиски иновации познати во финансиските системи, дел секако припаѓаат на новите финансиски инструменти кои ги користат банкарските институции. Либерализацијата која го следеше финансискиот пазар овозможи низа на новитети кои се анализираат во овој труд. Цел на овој труд е да ги прикаже постојните инструменти и нивните варијанти, како и постоењето на нови деривати кои ги сочинуваат спектарот на инструменти со кои работат банкарските институции. Трудот е теоретски осврт на материјалот, како заклучно согледување.

Клучни зборови: финансиски инструменти, финансиски иновации, финансиски деривати, финансиски пазари, финансиски институции, банки

IMPLICATIONS OF FINANCIAL INNOVATION ON BANKING SECTOR – APPLICATION OF NEW FINANCIAL INSTRUMENTS IN BANKING

Marija Gogova Samonikov Ph.D¹, Elena Veselinova Ph.D²

Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
marija.gogova@ugd.edu.mk

Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
elena.veselinova@ugd.edu.mk

Abstract. From the pleiad financial innovation known in the financial systems some of course belong to the new financial instruments, used by banking institutions. Liberalization that followed the financial markets allow a range of innovations that are analyzed in this paper. The aim of this paper is to show the existing instruments and their variants, as well as the existence of new products that make up the spectrum of tools that for banks institutions. This paper is a theoretical review of the material.

Kew words: financial instruments, financial innovation, financial derivatives, financial markets, financial institutions, banks

1.1 Импликации на финансиските иновации врз банкарскиот сектор

Банките и воопшто депозитните институции го држат поголемиот дел од финансискиот пазар. Од таа причина конкретизирањето на анализата во овој домен е неопходна.

Депозитните институции користат многу нови инструменти и нови методи на работење со кои одговараат на современите текови, но од друга страна пак се водени кон одредени измени во работењето кои одговараат на финансиските иновации и нивните потреби.

1.2 Примена на нови финансиски инструменти во банкарското работење

Како лидери на финансискиот пазар со најголемо учество на пазарот се застапени депозитните институции, конкретизирано, тоа се комерцијалните банки.

Комерцијалните банки како институции се здобиваат со средства преку повеќе начини, односно преку повеќе инструменти. Во основа тоа се депозити кои можат да бидат трансакциски и нетрансакциски. Во трансакциски влегуваат чековните сметки и дебитните картички, а во нетрансакциски се штедните депозити (штедните книшки) и временските депозити. Покрај со депозитите, банките со средства може да се обезбедат преку позајмување средства од останати банки,

централни банки, државата, па и од нефинансиски корпорации, а секако да не се заборави дека на располагање им стои и банкарскиот капитал.

Своите средства, банките ги користат за одредени цели и за остварување профитабилност. Многу банки настојуваат да ја искористат својата природна предност – поседувањето на супериорни информации за нивните клиенти – за остварување на високи профити.

За остварување на овие цели тие најчесто калкулираат на нивото и односот депозити – заеми. Заемите се главна категорија на инвестиции за комерцијалните банки.

Сепак, сè почесто банките се користат и со хартиите од вредност кои се јавуваат и на страната на активата и на страната на пасивата во банкарските биланси. Односно, банките се ставени пред предизвикот наречен финансиски инженеринг, кој означува систематски пристап на финансиските институции со цел да се пронајдат подобри решенија за потребите на нивните клиенти (или за потребите на институциите).

Промените од средината на минатиот век, кои се претставија како промени во даночните прописи, промени во технологијата, промени во каматните стапки, девизните курсеви, промените во економските активности, регулативните правила, па и промените во економските теоретски, односно научни откритија придонесоа значајно брзи менувања на финансискиот пазар.

Како резултат на ова се создадоа различните форми на позајмувања кои ги користат банките при своето работење. Се создадоа нови инструменти.

Општо земено, повеќето нови инструменти се модели или варијанти на веќе постоечките.

Всушност, целата насока е профитирање од секоја можност и претворање на секој неликвиден финансиски инструмент во ликвиден. Овој процес е познат како секјуритизација. Секјуритизацијата не само што создава нови инструменти, туку влијае и на нивото на заштитеност од различните форми на ризик (кредитен, каматен, ликвидносен). Чекорите, односно развојот на секјуритизацијата бележи неколку позначајни датуми, кои се толкувани како проширување на финансиската технологија, а се однесуваат на секјуритизацијата :

- 1970 год. како напор да се зголеми пристапноста до заемите за домаќинствата и за станбените заеми (home loans), Gunnie Mae - државно претпријатие ги издало првите обврзници загарантирани со интегрирање и градење на фондови од хипотеки;
- 1977 год. Salomon Brothers и Централната банка на Америка ја продавале првата приватна хартија од вредност која е загарантирана со хипотека, за ова, на ваквите видови продажби, им требало да поминат три години за да ги следат инвеститорите;
- 1983 год. Freddie Mac ја издале првата колатерализирана хипотекарна обврска (СМО – collateralized mortgage obligation), што претставува покомплицирана структура која им дозволува на инвеститорите да ги употребуваат фондовите со ниво на ризичност колкаво тие сакаат.
- 1985 год. Банкарите од Инвестициската банка First Boston ѝ помогнале на фирмата за електроника Sperry компјутерски да продадат обврзници поткрепени со секјуритизација на средствата, а не со хипотеки.
- 1986 год. Побарувањата на Salomon Brothers достигнале ниво од 50 милиони долари (преку кредитни картички) за Bank One, со тоа задавајќи му удар на поголемиот сегмент од пазарот на хартии од вредност вклучително што потпомогнала и олабавување (зголемување) на потрошувачката.
- 1986 год. GMAC и First Boston понудуваат секјуритизација на автомобилските заеми со понуда од 4 милијарди долари.
- 1997 год. Во еден од најголемите предизвици на обврзниците при катастрофи (catastrophe bonds), осигурувачот USAA поминал преку ризикот на ураганските загуби на инвеститорите; во настанот на најголемата катастрофа, главните отплати дошле од хартиите од вредност.
- 2006 год. Германската централна банка ја организирила првата секјуритизација на микрофинансиски заеми, издадени од бугарската ProCredit Bank. Во тие месеци Citibank склучил сличен договор со бангладешката BRAC, една од најстарите и најраспространети микрофинансиски опрема.

Сето ова покажува на една историја од 40-тина години, во која се согледува пат на процеси кои се либерализирање на финансиските трансакции. Ваквите трансакции се проследени со инструменти кои вклучуваат повеќе институции. Затоа е тешко да се ограничи дефинирањето на инструментите во еден домен.

При примена на нови инструменти во банкарското работење, неминовно е споменување на инструментите кои макар и делумно го зафаќаат банкарскиот сектор. Секјуритизацијата и финансиските иновации со финансиските деривати се само дел од функционирањето на банките. Покрај овие финансиски инструменти во комерцијално банкарското работење се среќаваат класични инструменти. Овие инструменти се депозитите – орочени и неорочени, дебитните картички, електронските пари, електронските чекови и банкарските заеми – заем со пречекорување, личен, хипотекарен, кредитни

картички, кредитните линии, рочни заеми, кредити на почек, револвинг кредити. Ако се навлезе во многуте модалитети на овие инструменти се соочуваме со спектар од алтернативи и специфицирани инструменти кои се разликуваат според намената, рочноста, начинот на исплата. Ваквите инструменти се создавани низ времето од причина што пазарот барал одговор на конкуренцијата и излегување во пресрет на своите клиенти и нивните специфични потреби. Од таа причина денеска постои и т.н. домашно банкарство.

Покрај депозитите и заемите како класични банкарски инструменти, во банкарското работење сè повеќе се застапени финансиските деривати.

Финансиските деривати претставуваат инструменти чиешто работење е базирано на работата на некој друг инструмент или на движењето на каматните стапки и флукутирањето на девизните курсеви. Тие инструменти се: терминските договори, своповите, фјучерските договори и опциите. Дериватите се најдобар репрезент на тоа што означува секјуритизацијата и како таа функционира. Дури и дериватите, иако се релативно нов инструмент на финансискиот пазар, во текот на таа историја имаат развиено нови форми и модалитети на примена и употреба.

Како посебна форма на инструменти со која се користат, посебно, финансиските посредници, а од одредени причини, како ниво на ризичност, транспарентност, фер објава на податоци и слично некои автори ја разгледуваат како засебна целина, се неликвидните финансиски инструменти. Во неликвидни финансиски инструменти се вбројуваат банкарските обврзници, осигурителните полиси и over – the – counter ОТС дериватите.

Како крајна форма на финансиски инструмент кој се применува во комерцијално банкарското работење мора да се напоменат услугите што ги нудат овие институции, како советодавни, така и услуги на домен на пристапност.

Од сите горенаведени форми на инструменти кои се користат во банкарството како нови, а сепак базични за понатамошни варијации се финансиските деривати.

Терминските договори се договори за идна реализација на некое тргување кои се кројат според потребите на двете страни, но се окарактеризирани со недоволна ликвидност. Недоволната ликвидност им се припишува поради тежината за изнаоѓање на партнер со исти потреби и барања. Поради својата неформалност при склучување на терминскиот договор, постои опасност од неплаќање. Во основа терминските договори се каматни или девизни, што значи можат да се употребат за заштита од каматните промени и девизните флукутирања.

Слични на терминските договори се своповите, кои се појавиле во 1981 година. И тие гарантираат размена на некој инструмент на некој иден датум, а се разликуваат од терминскиот договор по тоа што размената е само на нето трансферот и условите за тргување не се однапред определени, туку варираат со движењата на каматните стапки, девизните курсеви и други идни цени. Обично кај ваквите договори едната страна е поврзана со фиксена каматна стапка, а другата страна со варијабилна камата. Тие можат да бидат каматни или девизни. При тргувањето со нив е важен кредитниот рејтинг и можат да се појават со посредник, кој обично е некоја банка која работи за провизија.

Терминските договори и своповите се нестандартизирани договори. За разлика од нив фјучерс, договорите и опциите се стандардизирани договори.

Фјучерс договорите покрај што се официјализирани договори, се реализираат со помош на функционирањето на фјучерс берзите. Поради ова, овие договори се сметаат за помалку ризични, но кај нив заработката или загубата може да биде неограничена.

Опциите можат да се јават во две форми – куповни или продажни. Она што ги разликува од останатите деривати е овозможувањето на можност за купување или продавање. Со опциите се определува цената. Добивката или загубата од опциите е ограничена зависно од премијата која се определува пред склучувањето на договорот.

По своите карактеристики и реагирање на пазарот, терминските договори се слични со продажните опции, фјучерсите се слични со куповните опции. Своп договорите не може да се категоризираат со некоја сличност со другите инструменти од причина што нивното реагирање на каматните стапки односно на промените на цените не е условено од тоа дали страната е купувач или продавач, туку од тоа дали страната е поврзана за фиксна или за варијабилна каматна стапка.

Ваквите сличности или разлики на инструментите им овозможуваат на нивните корисници да калкулираат со ризикот, односно да го минимизираат. Со тоа што инструментите различно реагираат на

пазарните промени, инструментите обезбедени со различни деривати се заштитени од евентуалните пазарни нарушувања, промашувања, изненадувања.

Посебно имајќи ја предвид можноста за портфолио инвестирање, а од друга страна потребата за заштита од различните ризици, заради тоа што нивото на капитал е значаен и поради законските ограничувања, но и поради работните ангажмани, банкарите можат некои трансакции да ги обезбедат со термински договор, а други со фјучерс договор (кога заземаат позиција од една страна, на пример како продавачи) или пак некои со продажни, а други со куповни опции.

Постоењето на различните инструменти од класични, па до оние кои се резултат на секјуритизацијата, односно на финансискиот инженеринг, како и постоењето на финансиските текови и современото опкружување на економскиот систем, предизвикуваат постоење на нови методи во работењето на банкарскиот сектор. Тековните случувања на финансиските пазари, од неодамнешно поминатата криза, до тоа дали таа уште се одразува, како се одразува и што понатаму, предизвикуваат поставување на поинакво работење на банкарските институции во кои се бара поголема контрола, стриктност, а сепак следење на технолошкиот напредок и воведување на новини.

Користена литература

1. Šoškič, D (2009). Finansijska tržišta i institucije: Ekonomskog fakulteta – Univerziteta u Beogradu (книга)
2. Петковски, М (2009). Финансиски пазари + институции, второ дополнето и изменето издание: Економски факултет Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје (книга)
3. Трпески, Љ (2003). Пари и банкарство – второ дополнето и изменето издание: Економски факултет Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје (книга)
4. Фотов, Р (2007). Основи на финансии: Економски факултет – Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип (книга)
5. Madura, J (2008). Financial Institutions and Markets 8 revised: Cambridge University Press (книга)